

Yayın Tanıtımı: DUMAN, Mehmet Âkif (2019). *Retorikten Belâgate Mecâzdan Metafora*, , Ankara: Nobel Yayınları. ISBN: 978-605-7846-02-0, 867s.

Johannes Gutenberg Üniversitesi; Slav, Türk ve Baltık Çalışmaları Bölümü'nde öğretim üyesi olan Doç. Dr. Mehmet Akif Duman'ın dil-bilim, retorik ve belâgat üzerine birçok çalışması bulunmaktadır. Duman'ın değerlendirme yazımıza konu olan eseri, Almanca olarak kaleme aldığı doktora tezinin, ekleme ve çıkarmalar yapılarak yine kendisi tarafından hazırlanan çevirisidir. Eserin yalnız bir çeviri olmayıp yazarının eklemeleriyle yeni bir boyut kazanması, kitabın kapsamını anlamamıza katkıda bulunan bir husustur. Üç kitap olarak hazırlanan eserde; ön söz, mukaddime ve teşekkür bahsi, giriş, konu, teşhis ve maksat, çalışmanın kapsamı, metod, genel bakış, kaynakça ve ekler kısımları bulunmaktadır. Eser içerisinde, ele alınan konularla ilgili çeşitli diyagramlara da yer verilmiştir.

Türk edebiyatında “metafor” kavramını karşılayan birçok terimin olması, bu kavramın içerik ve kapsamının belirlenmesi hususunda çeşitli sıkıntıları doğurmuştur. Bu bağlamda “metafor” kavramının “mecâz” ile aynı anlama gelecek biçimde kullanılmasının ortaya çıkardığı karmaşa, “Konu, Teşhis ve Maksat” bölümünde (7-10); sunulan tespitlerle örneklendirilmiştir. Metafor kavramı çok yönlü bir şekilde ele alınarak, bu kavram etrafında oluşan karmaşanın sebepleri belirlenmiştir.

Metafor kavramına alternatif olarak görülen edebi sanatlarla ilgili anlayışlar eserde mukayeseli olarak belirtilmiştir. Yazarın da “Metot” kısmında (12-14) belirttiği üzere çalışmanın asıl amacını da bu mukayese oluşturmaktadır. Bu doğrultuda retorik ve belâgat dahilinde bulunan konular da metafor kavramına eleştirel bir bakış getirmede “araç” konumunda bulunmaktadır.

TÜRLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
49. SAYI / VOLUME
2021-BAHAR / SPRING

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Şeyma GÜL

İstanbul Kültür Üni.
Türk Dili ve Edebiyatı Böl.

sgseymagul@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4533-0831

Atf

Citation

GÜL, Şeyma (2021). “Yayın Tanıtımı: Retorikten Belâgate Mecâzdan Metafora”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (49) 195-199.

YAYIN TANITIMI
BOOK REVIEW

Eserin üç ana bölümünden birini teşkil eden “I. Kitap/Retorik-Belâgat Mukayesesi” isimli bölümde (17-307), retorik ilminin iletişimi oluşturan tüm aşamaları içerisinde barındırdığı belirtilip, aynı zamanda bir sosyal süreç olarak da ele alınabileceği göz önünde bulundurulmuş ve belâgatle olan farkı açıklanmıştır. Öncelikle “metafor” kavramına yüklenen anlamlar tespit ve tahlil edilmiş, belâgat ve retorik kavramları da açıklanarak konu temellendirilmiştir.

Birinci bölümde yer alan “Retorik Nedir” adlı kısımda (20-22) retorik kavramının ihtiva ettiği anlamlar Latince ve eski Yunancadan alınan örneklerle sunulurken bu konuyla alakalı farklı görüşlere yer verilmiş, zihinlerde soru işareti hâlinde bulunan kısımlara dikkat çekilmiştir. Devamında gelen “Retoriğin Amacı” başlığı altında (22-24) retoriğin ana amaçları açıklamalarıyla beraber belirtilmiş ve bu konuda görüşlerini ortaya koyan Platon ve Aristoteles’in ifadelerine de yer verilmiştir. Böylelikle retoriğin bu eserde yalnız edebiyat cephesinden incelenmediği, bu ilmin Antik Çağ’dan bu yana gelişimini sağlayan filozoflara ait değerlendirmelerin de sunulmasıyla anlaşılmıştır.

Kitabın ilk bölümünde retoriğin amacının ne olduğuna dair sorulan çeşitli sorulara yanıtlar aranırken, bunun yanında retorik ile bağlantısı bulunan mantık, yönetim ve verbalizm konularına da temas edilmiş ve bu bağlantıların tarihsel süreç içerisinde nasıl bir gelişim ve değişim yaşadığı gösterilen örneklerle okuyucuya sunulmuştur (29-37). Yazar, retorik ilminin kurucuları arasında bulunan Korax’ın iyi bir konuşma için belirlediği ana hatlardan başlayarak, öğrencisi Teisias’ın retorik hakkında kendinden sonra gelenleri de tesiri altında bırakan düşüncelerine yer vermiştir. Retoriğin bir ilim olarak gelişiminde bayrağı çeken Gorgias, Sokrates ve Platon’un görüşleri de bu bölümde irdelenmiştir (44-71).

“Filozoflar Çağı” başlığı altında kaleme alınan kısımda (72-94) Platon, Aristoteles, Theophrast, Demetrios, Hermorogas’ın retoriği nasıl bir bakış açısıyla değerlendirdikleri ve belirledikleri sınırlar hakkında bilgi verilmiştir. Retoriğin fayda sağladığı alanlar, özellikle “hatiplik” çerçevesince incelenmiştir. Peri Hypsous’un yazarı olan edebiyat eleştirmeni ve öğretmeni Pseudo Longinos’a, ismiyle bir başlık açılarak retorik anlayışı anlatılmıştır. Longinos’un kitabında yer alan bölümler ayrı ayrı incelenmiş ve yazar tarafından retorik üzerine çıkarımlarda bulunulmuştur. Mecâz ifadeleri kullanmanın konuşmacının etkisini artırdığı kadar dinleyenler üzerinde de tesirler bıraktığı, “şairler” ve “hatipler” şeklinde bir ayrıma gidilerek Longinos’un eserinde tespit edilmiştir (94-103).

“Aristoteles’in Retorik’i” başlığı altında, Aristoteles’in retorik anlayışını oluşturan temel unsurlar, konuyla yakından ilgisi bulunan ve tartışmalara sebep olan diğer görüşlerle birlikte sunulurken farklılıklar ortaya

konulmuştur. Devamında ise Aristoteles'in *Retorik* adlı çalışmasından bahsedilmiştir. Retoriğin Aristoteles tarafından belirlenen amaçları, genel doktrinleri, türleri ve etkileri de bu kısımda yer bulan konulardandır.

“Retorik Kitabı” adlı kısımda (108-127) Aristoteles'in retorik-diyalektik ilişkisine dair görüşleri, “inandırma” ve “kanıtlama” teorileri etrafında incelenmiştir. Retoriğin amaçları hem hatip hem de dinleyici açısından değerlendirilmiş ve “Aristoteles'in Retorik'i” bahsinde, “inandırma” ve “kanıtlama” eylemlerinin retorik ilmi ile bağı ele alınmıştır. Bu bağlamda politik bir söylemde bulunurken veya bir mahkeme önünde savunma yaparken nasıl bir ruh hâli içerisinde bulunabileceğimiz ve tavrımızın bizleri dinleyenler üzerinde nasıl bir etki bırakabileceği belirtilmiştir. Aristoteles'in retorik çalışmasının üçüncü bölümde örnekler üzerinden izah edildiği kısımda ise özellikle konuşma yapacak kişinin sahip olması gereken özellikler yer bulmuştur. Aristoteles'ten sonra ise Theophrast'ın üslup hakkındaki görüşlerine “Botaniğin Babası Theophrast” adlı kısımda (132-135) yer verilmiştir. Yunan retorik anlayışının Roma'ya devredilişi ve bununla beraber yeni bir form kazanışı tarihsel bir akış içerisinde, Cornificus, Cicero ve Anaximenes'in görüşleriyle desteklenerek sunulmuştur.

“I. Kitap” isimli bölümün “Belâgatın Tarihçesi” kısmında (189-264), belâgatın ne olduğuna dair görüşlerin, Kur'ân-ı Kerîm etrafında gelişen bir sanat olduğu bilgisi ışığında verilmesiyle giriş yapılmış ve “İlk Söz Ustaları” başlığı altında (191) “belâgat” ilminin Arap edebiyatında doğuşu, gelişimi ve değişimi anlatılmıştır. Sonrasında bu sanatın gelişmesini sağlayan kırk önemli şahsiyet, çalışmaları ve katkılarıyla birlikte zikredilmiştir. Belâgatın Arap edebiyatındaki yerinin, verilen örneklerle gözler önüne serilmesinin ardından Fars edebiyatında belâgatın yeri incelenmiştir. Burada belâgatın Fars edebiyatındaki gelişiminin Arap edebiyatının taklidi vesilesiyle olduğu, bunun sebebinin de “dillerinin bu sanat için elverişli olmadığı” şeklinde belirtilmiştir (208). Buradan hareketle Arap edebiyatına ait edebî sanatların da belâgatın gelişimi için bir araç görevine büründüğü tespit edilmiştir. Yazar, bu kısımda Fars edebiyatına belâgat sanatının yerleşmesine katkıda bulunan on iki isme yer verip çalışmalarını incelemiştir. “Türk Edebiyatında Belâgat” başlığı altında ise edebiyatımızda belâgatın sistemli bir biçimde ele alınıp sanat ve ilim hâline gelme sürecine katkıda bulunan isimler sıralanmıştır. Bu kısımda yazarın bize sunduğu isimler ve eserleri, belâgatın edebiyatımızdaki gelişimini ve yerini layıkıyla idrak etmemize katkı sunmaktadır. Yazar, Türk edebiyatında belâgat üzerine yapılmış çalışmaları Tanzimat öncesi ve sonrası olarak okuyucuya sunmuş ve bu konuda “kırılma noktası” denilebilecek hususlar üzerinde bilhassa durmuştur. Bu bölümde Recâizâde Mahmut Ekrem'in *Ta'lim-i Edebiyat* adlı eserinin ayrıntılı biçimde incelenmesinin, eserin

aynı mevzuda o zamana kadar neşredilmiş olanlar içerisindeki farkını ve yerini açıklamak amacıyla olduğu anlaşılmaktadır. Ekrem'in milletine has bir belâgat anlayışı geliştirmeyi hedeflemesi bu bölümde özellikle dikkate şayan bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Retorik ve Belâgat Mukayesesi” başlığı altında (265-308) retorik ilmi ile belâgat sanatının hangi sebeplerle karşılaştırıldığı, dönemlerinde etki uyandıran ve fikirleri hâlâ yankı bulan düşünürlerin ve edebiyatçıların sunduğu teoriler etrafında irdelenmiştir. Retorik ilmi ve belâgat sanatının oluşumunu sağlayan ögeler belirtilmiş ve bu iki ayrı kavramın zihinlerde berrak biçimde canlanması amaçlanmıştır. Retorik ve belâgatin etkili olduğu sahalar, tarihsel bir akış içerisinde sebepleriyle beraber verilmiştir. Doğuşu ve gelişimi Antik Yunan'dan Roma'ya uzanan retorik ilmi ile başlangıcı Kur'ân-ı Kerîm'in vahyine dayandırılan belâgat sanatının sınırlarının belirlenmesi ve eksikliklerinin tespit edilmesiyle, bu kitabın aynı alanda yapılacak çalışmalar için bir kaynak hüviyeti taşıdığını söylememiz mümkündür.

Çalışmanın ana bölümlerinden ikincisi olarak eserde yer bulan “II. Kitap/Belâgat Terminolojisinde Kavramsal Karşılık Arayışları” adlı kısma, beyan ilminin tanımı ve kapsamının belirtilerek başlanması, mevzunun açık biçimde anlaşılabilmesine imkân sağlamıştır. Bu kısımda “delâlet” kavramının manası verilmiş ve böylece çalışmanın temel meselesini teşkil eden “mecâz” ve “metafor” mukayesesi meselesine değinilmiştir.

“Hakikat ve Metafor” (323-352) başlığı altında, birbirine zıt olduğu kabul gören “hakikat” ve “metafor” kavramları, konunun zihinlerde netleşmesi amacıyla Derrida, Rousseau, Heidegger, Nietzsche, Aquinas gibi bu konuda öne çıkan şahsiyetlerin görüşleriyle eserde yer bulmuştur.

Metafor kavramının layıkıyla anlaşılması için *İsti'âre* başlığı altında bu edebî sanata ilişkin söylenmiş önemli sözlere, isti'ârenin türlerine ve tasnifine detaylı şekilde yer verilmiştir. İsti'ârenin teşbihle aynı manaya geldiği algısının var olması, edebî sanatların incelendiği bu kısımda mühim yer tutmasının bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. İsti'ârenin detaylı biçimde ele alınışı sonrasında sırasıyla *teşbih*, *kinaye*, *mecâz-ı mürsel*, *mazmun* ve *mecâz* bahisleri müstakil başlıklar hâlinde incelenmiştir. Eser içerisinde özellikle edebî sanatlar konusunda hatırı sayılır derecede durulması, mecâz ve metafor mukayesesine açıklık getirmek bakımından önem arz etmektedir. Eserin edebî sanatlara ayrılan bu kısmında, her bir sanat için hem doğu hem de batılı kaynaklarda öne sürülen fikirlerin tafsilatlı şekilde sunulması, okuyucuya da muhakeme yapma imkânı sağlamaktadır. Bu kısımda edebî sanatların *mecâz* ve *metafor* ile ilintili ve hatta birbirinin

eş anlamlı olarak zihinlere yerleşmesinin sebepleri ve sonuçlarının belirlenmesi, okuyucunun bu konuda sahip olduğu yargıları geliştirmesini de mümkün kılmaktadır. Ayrıca çalışmanın bu bahsinde mecâz ve metafor kavramları ile Arap belâgatinden doğan edebî sanatların mukayesesine yer verildiği kadar; bu sanatların detaylarına ve aralarındaki nüanslara da değinilmesiyle eserin bu hususta bir el kitabı görevi görmesi sağlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son ana bölümü olan “III. Kitap/Sonuç” isimli kısımda, ilk iki bölümde ortaya konan düşüncelerin mücerretten müşahhasa geçmesi sağlanmıştır. Yazarın geniş kaynak bilgisiyle okuruna sunduğu bilgiler, bu kısımda kullanılan diyagram ve tablolar vesilesiyle daha anlaşılır kılınmıştır.

Yazar, yalın bir üslupla kaleme aldığı bu eserini inşa etmek için retorik ve belâgat hakkında hem Doğu hem de Batı kültürlerinde yetişen düşünür ve edebiyatçılar tarafından yazılmış telif eserleri, ansiklopedi maddelerini, resmî/kurumsal yayınları ve lisansüstü tezleri etkili ve verimli biçimde kullanmıştır.

Doç. Dr. Mehmet Akif Duman’ın bu eseri, akademik literatürde “retorik”, “belâgat”, “mecaz” ve “metafor” hususlarında kaleme alınan eserler içerisinde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Duman’ın eserinin, yine kendisinin bir çalışması olan “Lynne Tirrell’in Anapher Teorisi’nin Metin Tahliline İlişkin Pratik Faydaları: Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Hikâyeleri Örneği” adlı makalesi üzerinden incelendiğinde de “mecâz” ve “metafor” kavramlarına ilişkin ayrımın titizlikle yapılmış olması yönüyle Türkoloji’nin her alanı için önem taşıdığını ifade etmek gerekmektedir. Yazarın detaylı araştırmaları, konuyu geniş kapsamlı bir şekilde ele alması ve zengin kaynakçası çalışmasının niteliğini artıran önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Eser, mukayese çerçevesindeki incelemeleri ve bilimsel bakımdan çok mühim kaynakları ihtiva etmesiyle beraber oldukça duru bir üsluba sahiptir. Bu yönüyle de yalnız akademik araştırma yapanların değil, içeriğinde ele alınan hususlara ilgi duyanların da keyifle okuyabileceği bir eserdir.